

7. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру / О. В. Сухомлинська // Пед. Газета. – 2002. – № 10–11. – С. 3–4.

8. Ясперс К. Введение в философию / Ясперс К. ; пер. с нем. – Мн. : Прописен, 2000. – 192 с.

УДК 371(092):793.3

О.А. Жиров

Полтавський державний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ К. ВАСИЛЕНКА

У статті охарактеризовано провідні концептуальні ідеї К. Василенка; виявлено основні компоненти мистецько-педагогічної концепції педагога-митця; розглянуто виховне значення українського народного танцю; проаналізовано внесок К. Василенка у розвиток національного хореографічного мистецтва й культури.

В статье охарактеризованы ведущие концептуальные идеи К. Василенко; определены основные компоненты художественно-педагогической концепции педагога-творца; рассмотрено воспитательное значение украинского народного танца; проанализирован вклад К. Василенко в развитие национального хореографического искусства и культуры.

The basic conceptual ideas of K. Vasylenko are described. The main components of the art-pedagogical conception of pedagogue are revealed. The upbringing meaning of the Ukrainian folk dance is considered. The contribution into development of national choreographic art and culture is analyzed.

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі й інтеграція України у світове та європейське співтовариство зумовлюють потребу у піднесенні інтелектуально-культурного рівня суспільства й духовного відродження нації. Значною мірою розв'язанню означених завдань сприяє всебічне вивчення історії української освіти й педагогічної думки. Щодо цього важливого значення набуває переосмислення й об'єктивне висвітлення надбань історико-педагогічної науки, творче використання національного педагогічного досвіду, сконцентрованого переважно в теоретичному доробку визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого. До таких особистостей із непересічним життєвим досвідом, значними здобутками в галузі хореографії належить педагог, балетмейстер, дослідник танцювального мистецтва, громадсько-просвітницький діяч, фундатор вищої хореографічної освіти в Україні Кім Юхимович Василенко (1925–2002 рр.).

Аналіз актуальних досліджень. У процесі наукового пошуку з'ясовано, що спадщина К. Василенка вивчалась переважно з історико-мистецьких позицій. Так, досліджуючи розвиток танцювального мистецтва в Україні, ученими А. Гуменюком, А. Нагачевським, В. Пасютинською, Т. Пуртовою,

Ю. Станішевським, Ю. Тертичним, В. Уральською, А. Шевчук були репрезентовані фрагменти пошукової та балетмейстерської діяльності К. Василенка. Розроблені ним методолого-теоретичні засади української народної хореографії аналізувалися у працях І. Антипової, Ю. Станішевського, Ю. Чурко, М. Шатульського. Унесок К. Василенка у вивчення танцювальної лексики й становлення української хореографічної культури досліджувався в дисертаціях П. Білаша, С. Легкої, Т. Павлюк, В. Шкоріненка.

З мистецько-педагогічних позицій висвітлювались питання організаційно-методичної, навчально-тренувальної роботи педагога в ансамблях «Дніпро» і «Дарничанка», узагальнювався досвід виховання молоді засобами хореографічного мистецтва (В. Дунаєвський, В. Коломієць); аналізувалися окремі періоди діяльності К. Василенка із самодіяльними танцювальними колективами (В. Беляєв, В. Данилейко, О. Шаповалов). Життєвий шлях та культурно-просвітницька діяльність педагога найбільш повно подані в наукових статтях і публіцистиці (С. Козак, В. Коломієць, В. Рябініна, В. Туркевич, Т. Швачко). Цінність для дослідження становлять публікації сина педагога – Микити Василенка, в яких він намагався дати об'єктивну оцінку внеску батька в розвиток української народної хореографії. Педагогічний, мистецький та історіографічний огляди досліджуваної проблеми засвідчують, що мистецько-педагогічна спадщина й діяльність К. Василенка не піддавалися спеціальному науковому аналізу. Тому **мета статті** полягає в обґрунтуванні мистецько-педагогічної концепції К.Ю. Василенка та у виявленні її основних складників.

Виклад основного матеріалу. Проведене дослідження засвідчило, що основою мистецько-педагогічної діяльності К. Василенка стала національна ідея. Педагог був переконаний, що вона є одним із важливих чинників соціально-політичного й духовно-морального становлення України як самостійної суверенної держави, адже проявляється у відтворенні основних ознак національної самобутності в різних сферах суспільного життя українського народу і передбачає виховання молоді на культурно-історичному досвіді, національно-культурних традиціях, звичаях, обрядах.

Українська національна ідея найповнішого втілення дістала в народній творчості, складовою частиною якої є танець. К. Василенко поділяв думку хореографів, які вважали, що отримання відомостей про культуру різних народів засобами хореографічного мистецтва є такою ж необхідною умовою становлення свідомого громадянина, як і вивчення літератури, мови, музики:

адже кожен народ має свої суто національні танці, в яких відображається його душа, історія, національний характер, традиції, етнічна самобутність, вироблені впродовж багатьох століть.

В умовах посиленого інтересу до проблеми формування гармонійно розвиненої особистості актуальною є ідея К. Василенка щодо використання мистецтва, зокрема танцювального, як важливого чинника виховання підростаючого покоління. У процесі танцювальної творчості дитина пізнає красу навколишнього світу, привчається до добра, честі, працьовитості. Завдяки танцям забезпечується культуровідповідність і народність виховання.

Останнім часом в Україні спостерігається збільшення танцювальних колективів, найважливішим завданням яких стає не механічне виконання танцювальних рухів і композицій, а створення умов для творчого зростання особистості, розвитку її потенційних можливостей. На перший план виходить формування особистісних якостей виконавців, забезпечення змістовного проведення вільного часу, максимального використання потужного виховного потенціалу хореографії. Це відповідає “Програмі розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки”, яка спрямована на “забезпечення вільного творчого, інтелектуального, духовного розвитку дітей у позашкільних навчальних закладах, доступності позашкільної освіти, гарантування громадянам права на її здобуття” [4, 8]. Така тенденція сприяє перетворенню танцювального мистецтва у потужний чинник формування гармонійно розвиненої особистості, що є основною метою виховання й відповідає змісту сучасної освіти.

XX століття – це період становлення й активного розвитку українського танцювального фольклору та лексики танцю. Зібраний фольклористами, науковцями, мистецтвознавцями матеріал став цінним надбанням народу в справі збереження досвіду попередніх поколінь. Українські танцювальні рухи, які є основою народних танців, поряд із піснями, казками, іншими зразками усної народної творчості, звичаями, обрядами є складовою частиною культурної спадщини народу, а отже, їх вивчення, на думку К. Василенка, належить до пріоритетних завдань дослідників народного мистецтва. Поставлені ним численні танці, сюїти, композиції в різних жанрах української народно-сценічної хореографії (усього понад 220 постановок), систематизовані й класифіковані національні танцювальні рухи (1067 рухів) зафіксовані у друкованих працях педагога, кінонарисах, художніх та науково-документальних

фільмах: “Пісні над Дніпром” (1956 р.), “Сива Україна” (1957 р.), “Дзержинці” (1958 р.), “Співає Україна” (1958 р.), “Висота” (1958 р.), “Український фестиваль” (1958 р.), “Про це сперечаються у світі” (1960 р.), “Час раптових пригод” (1960 р.), “Ми з України” (1960 р.), “Штепсель женить Тарапуньку” (1960 р.), “Студентська весна” (1960 р.), “Година несподіваних подорожей” (1960 р.), “На крилах пісні” (1961 р.), “Дарничанська райдуга” (1965 р.), “Шовкові струни” (1967 р.), “Дарничанські шовки” (1968 р.), “Дарничанка танцює” (1969 р.), “Ми з України” (1980 р.).

Усвідомлення вагомості хореографічного мистецтва у справі виховання змусило К. Василенка звернутися до української етнопедагогіки. З давніх часів у народній педагогіці засобом передачі знань був фольклор. Саме тому особливого значення у своїй діяльності педагог надавав ознайомленню учнів з українським танцювальним фольклором, який у спадщині К. Василенка є як важливою формою збереження й передачі накопиченого соціального досвіду, духовної культури народу, так й ефективним засобом виховання. К. Василенко був переконаний, що активне творче використання елементів танцювального фольклору на всіх етапах навчально-виховного процесу сприятиме засвоєнню історичного та духовного досвіду народу, залученню молоді до національної культури. Як дослідник вітчизняного народно-сценічного танцю, він уважав, що хореографія може набути і зберегти своє обличчя лише за фундаментальної опори на танцювальний фольклор, а основною формою роботи з ним у самодіяльних колективах має стати трансформація. Можна сказати, що вона – основна закономірність його розвитку, найважливіший механізм спадковості традицій. Дослідження фольклорного танцю дало К. Василенку можливість визначити основні напрями роботи над ним: збереження, уточнення лексичної основи; збагачення лексики на ґрунті традиційної; збереження та збагачення композиційного зерна; розширення музичної палітри; аранжування та створення нового варіанта музичного супроводу на основі традиційної мелодії; підвищення ролі акторської майстерності; розширення образно-тематичних кордонів; стилізація танцю [3, 125]. Працюючи в Київському державному інституті культури, К. Василенко активно впроваджує етнографічний матеріал у практику діяльності кафедри хореографії.

Значне місце у творчій спадщині К. Василенка посідає проблема збереження і збагачення національно-культурних традицій. Як зазначає А. Бойко, “у кожного народу історично склалася власна система національно-

культурних традицій, що ґрунтується на міцних підвалинах менталітету нації, надбаннях минулих епох і сучасності, яка забезпечує підростаючому поколінню найбільш сприятливий шлях пізнання: від національного до загальнолюдського, планетарного” [1, 235]. К. Василенко ретельно вивчав українські традиції, організовуючи фольклорні експедиції у так звану українську глибинку, збираючи найхарактерніші зразки народної творчості. Він дбайливо записував, обробляв і відтворював фольклорні танці, звичаї, обряди, тим самим передаючи народний досвід, відроджуючи історичну пам'ять, національну культуру. Глибоке дослідження історичного минулого народу й досвіду попередників дозволило педагогу визначити народні обряди, традиції й свята як художні форми національної культури, що містять у собі величезний виховний потенціал і мають педагогічну цінність, оскільки здатні впливати як на свідомість, так і на підсвідомість, на емоції людини.

Багаторічна робота з колективами художньої самодіяльності дала К. Василенку змогу встановити, що цей вплив значно посилюється завдяки театралізації народних обрядів і свят, оскільки театралізація передбачає ускладнення лексичних засобів та композиції, уведення елементів класичної хореографії, пластичної поліфонії, наявність сюжетного розвитку, драматичного конфлікту, сценічної дії. За таких умов український народний танець стає колоритною окрасою, дієвим засобом розкриття ідейно-образного змісту твору. К. Василенко відзначав, що застосування принципу театралізації може бути ефективним засобом формування національної самосвідомості молоді, адже театралізація сприяє більш швидкому засвоєнню звичаїв і традицій народу, усвідомленню себе як носія національних цінностей, як суб'єкта соціальної дійсності. Ідея формування національної самосвідомості засобами танцювального мистецтва у спадщині К. Василенка спирається й на саму сутність народного танцю, оскільки кожна танцювальна новела чи окремий танець має виразне національне забарвлення.

Як дослідник українського танцювального мистецтва, К. Василенко розумів, що у справжньому народному танці відбивається етика, мораль, норми поведінки, зміни в соціальному устрої, відображається історичне минуле народу, багатство його духовної культури, національної ментальності. Через танець людина здатна відчувати й усвідомлювати гордість за приналежність до своєї нації, історії та культури. Тому важливим завданням хореографів є бережливе ставлення до фольклорного етнографічного матеріалу, до

специфічних регіональних особливостей народу й подальший розвиток народного танцювального мистецтва з опорою на національно-культурні традиції.

Вивчивши відповідну літературу, ознайомившись із дослідженнями педагогів, істориків, етнографів і фольклористів, К. Василенко звернувся до взірця родинно-побутової обрядовості – народного весілля. Результатом кропіткої експедиційної роботи стала постановка “Українського весільного танцю”, а пізніше й теоретичний опис обрядового дійства, записаного в селі Аули Криничанського району Дніпропетровської області [2]. Надзвичайно цінним у цій праці є те, що автор за допомогою хореографічних засобів розкриває зміст старовинного обряду, залишаючи незмінною його народну суть. Педагог ретельно описує танцювальною мовою складові цього обряду: сватання, приїзд молодого, вихід нареченої, танець наречених, дівочий танець, танець бояр, батька й матері, великий весільний танок тощо. Характерною особливістю праці є широке подання різноманітного музичного матеріалу весільних танцювальних пісень, запис сюжетного та композиційного планів обряду й танцю, детальний опис костюмів та бутафорії, що значно посилює її виховну роль.

Отже, науково-етнографічна діяльність К. Василенка була зумовлена, по-перше, необхідністю використання елементів української народної творчості у процесі виховання підростаючого покоління, по-друге, необхідністю збереження національно-культурної спадщини народу, по-третє, недосконалістю й нерозробленістю системи хореографічної освіти в Україні.

Реалізуючи ідею формування національної культури молоді, мистецькі колективи під керівництвом К. Василенка проводили широку культурно-освітню роботу. Активна концертно-просвітницька діяльність учнів педагога як в Україні, так і за її межами зумовила постійне використання фольклорно-етнографічного матеріалу, зібраного й опрацьованого ним, сприяла популяризації цього унікального виду мистецтва серед населення. У процесі дослідження встановлено, що основою репертуару, який К. Василенко використовував у своїй діяльності в освітніх закладах та під час роботи із самодіяльними та професійними молодіжними колективами, завжди був народний танець. Поряд із виконанням автентичних народних танців відбувалось активне впровадження академічного танцю, який поєднував елементи народного та класичного танців. Заслуговує на увагу і той факт, що педагог не обмежувався просвітницькою

діяльністю в межах власного колективу. Він дотримувався думки, що танець може і повинен стати потужним засобом освіти й виховання. З цією метою необхідно розширити межі його використання: організовувати концерти, програма б яких ознаймлювала глядачів з українським народним танцем, його історією та традиціями; створювати танцювальні гуртки, студії, ансамблі, учасники яких вивчали б основи хореографічної грамоти, ознайомлювалися із хореографічною культурою, навчалися виконувати танці різних жанрів; забезпечувати підготовку хореографічно освічених керівників-балетмейстерів.

Історико-ретроспективний аналіз життєдіяльності К. Василенка дає підстави стверджувати, що важливе місце в мистецько-педагогічній спадщині педагога посідає ідея відродження й розвитку української народної хореографії як культурно-освітнього феномена. Цьому сприяла як надзвичайна обізнаність із досвідом, методами та засобами художньо-естетичного виховання, із культурою, звичаями і традиціями українського етносу, так і його науковий підхід до застосування у своїй практичній діяльності ідей видатних педагогів і відомих діячів мистецтва і культури. Досконало вивчивши теоретичний і практичний досвід видатних українських хореографів, К. Василенко став гідним продовжувачем їх ідей у галузі народної хореографії. Реалізація цієї ідеї спонукала К. Василенка до розробки на основі передового досвіду та практичного впровадження дидактичних основ роботи із самодіяльним хореографічним колективом і вивчення танцювальної лексики. Глибоке й різнобічне дослідження українського танцювального фольклору, зокрема хореографічної лексики дозволило педагогу створити науково-теоретичну базу для подальшого розвитку національної хореографії, основні положення якої відображені в доповідях, циклах лекцій, що поєднувались із практичними показами, дістали апробацію на українських та міжнародних симпозіумах, семінарах, науково-творчих конференціях з української народної хореографії, а також у ґрунтовних працях “Лексика українського народно-сценічного танцю” й “Український танець”. Зібраний, оброблений і систематизований матеріал він активно використовував під час роботи на посаді завідувача кафедри хореографії в Київському державному інституті культури, як балетмейстер заслужених самодіяльних ансамблів танцю України “Дніпро” і “Дарничанка”, Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені П. Вірського, а також під час проведення Товариством “Україна” семінарів з української хореографії для співвітчизників з діаспори за кордоном, під час

роботи зі студіями в Інституті підвищення кваліфікації Міністерства культури України, під час організації та проведення різноманітних заходів, зокрема святкування 1500-річчя м. Київ.

Отже, результати дослідження засвідчують наявність низки народознавчих педагогічних ідей, які, зародившись у досвіді діяльності відомих українських хореографів, дістали подальшого розвитку у спадщині К. Василенка: а) актуалізація української народної хореографії; б) збереження і збагачення національно-культурних традицій; в) посилення значення фольклору як основи народного танцю; г) формування національної культури, виховання національної самосвідомості молоді засобами танцювального мистецтва; д) систематизація, збагачення та розширення народно-сценічної танцювальної лексики; е) популяризація українського національного мистецтва. Діяльність видатних українських хореографів і дослідників танцювального мистецтва надихнула педагога піти шляхом дослідження скарбів української культури, стимулювала його до нових звершень у галузі танцювального мистецтва, стала важливим чинником його професійного зростання.

Систематизація та узагальнення мистецько-педагогічної спадщини К. Василенка дозволяють зробити висновок: провідною ідеєю його життя і творчості була національна ідея, яка стала провідним вектором його світоглядної позиції і визначила чільне місце української народної хореографії у творчості педагога-митця. К. Василенко досліджував народний танець як етнограф-фольклорист, як хореограф-науковець, як педагог-учений і практик танцювального мистецтва. Його педагогічна діяльність ґрунтувалася не лише на знаннях про традиції, обряди, танцювальний фольклор, хореографічне мистецтво взагалі, але й на прийомах, принципах, ідеях, методиці української народної педагогіки. Досконало вивчивши досвід своїх попередників та сучасників, він почерпнув звідти найбільш корисне й намагався застосувати це у своїй діяльності.

К. Василенко звертається до народного танцю, по-перше, як до ефективного засобу формування національної культури молоді; по-друге, використовує його для естетичного розвитку, виховання художніх смаків і моральних якостей молоді; по-третє, для передачі духовної спадщини народу наступним поколінням українців. Як зазначав Ю. Станішевський: "К. Василенко уважно вивчає розвиток сучасного українського хореографічного фольклору, ніколи не відривається від невичерпних народних джерел, дбайливо зберігає

плідні національні традиції” [5, 46]. Саме наслідування і дбайливе збереження українського народного танцю стало творчим кредо видатного педагога і дослідника К. Василенка.

Таким чином, аналіз провідних ідей К. Василенка дозволив обґрунтувати його мистецько-педагогічну концепцію. Нами виявлено її три основні компоненти: 1) методологічний – національна ідея як чинник духовно-морального становлення; демократичність і гуманність; фольклоризація хореографії, її особистісна спрямованість; 2) теоретичний – виховні засади української народної хореографії; відтворення в танці основних рис національної самобутності й ментальності українського народу; збереження й розвиток фольклорного матеріалу та хореографічної лексики як основи танцю; 3) технологічний (практичний) – єдність авторських підходів, принципів, змісту, методів і прийомів роботи із самодіяльними колективами. На глибоке переконання педагога, виховання нового покоління на духовному корінні свого народу, його історичному побуті та національно-культурних традиціях, є важливим напрямом розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне / Алла Микитівна Бойко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 568 с.
2. Василенко К. Украинские танцы на клубной сцене : науч. пособ. / Ким Василенко. – М. : Профиздат, 1960. – 318 с.
3. Василенко К. Ю. Український танець: підруч. для ін-тів культури і мистецтв / Кім Юхимович Василенко. – К. : ІПК ПК, 1997. – 282 с.
4. Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки // Освіта України. – 2002. – № 28. – С. 8–10.
5. Станішевський Ю. О. Танцювальне мистецтво Радянської України / Юрій Олександрович Станішевський. – К. : Знання, 1967. – 48 с.

УДК 378

**М.О. Завгородня,
П.О. Завгородній**

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ГРИ НА МУЗИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТІ

В статті розглядаються питання щодо математичного моделювання процесу навчання музиканта, впливу основних об'єктивних і суб'єктивних чинників на цей процес, можливості прогнозування заданих результатів гри на музичному інструменті.

В статье рассматриваются вопросы относительно математического моделирования процесса обучения музыканта, влияния основных объективных и субъективных факторов на этот процесс, возможности прогнозирования заданных